

Cor van der Leest, Over de kerkelijke breuk in de jaren zestig In 2015 geïnterviewd door Johan Schaeffer

Opgenomen in: Johan Schaeffer, *Verscheurd door trouw. Studentenprotest in Kampen in de jaren zestig*. ADChartareeks no.32, Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld 2017

NB: Om iets meer structuur aan het verhaal te geven heb ik (CvdL) tussenkopjes aangebracht

Van Ten Boer, via Bedum en Zwolle, naar Rotterdam (1946-1964)

Van der Leest groeide op in de provincie Groningen, waar zijn vader onderwijzer was, eerst in Ten Boer, later in Bedum. In de laatste plaats bezocht hij de eerste vrijgemaakte basisschool in Nederland. Het feit dat hij en drie andere kinderen uit het gezin waar hij toe behoorde naar deze school werden gestuurd, was voor het schoolbestuur van de school waaraan zijn vader les gaf aanleiding Van der Leest sr. aan te raden dan zelf ook maar een andere school te zoeken. Want kennelijk vond Van der Leest sr. het onderwijs daar niet meer betrouwbaar. Zo vertrok het gezin naar Zwolle.

Daar kwam Van der Leest overigens weer op een algemeen christelijke school terecht. Van een sterke inbedding in het vrijgemaakte leven in Zwolle was geen sprake, vooral doordat er partijvorming was rond 'de kwestie Goossens'¹⁾. De beste vrienden van zijn ouders waren Gereformeerd (synodaal). Ook hij zelf had weinig contacten binnen de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt). Zijn vader werd na enige tijd docent aan het Christelijk Lyceum, waar Van der Leest zelf ook enkele jaren naar school is geweest. Toen de Gereformeerde Scholengemeenschap Rotterdam Van der Leest sr. vroeg om daar les te komen geven verhuisden ze naar Rotterdam.

Uiteraard bezocht Van der Leest ook deze school. Daar heeft hij geen plezierige herinneringen aan. Zoveel jaren later heeft hij het vermoeden, dat er bij de docenten sprake was van een grote prestatiedrang omdat ze iets waar te maken hadden. De eerste lichting van de nieuw opgerichte en wat het gymnasium betreft door de ouders betaalde school moest toch wel tot succes gebracht worden. Achteraf vraagt hij zich ook af wat nu typisch het Gereformeerde aan het toen genoten onderwijs was. De docenten waren weliswaar gereformeerd, maar het is hem niet bijgebleven dat dit hun onderwijs duidelijk heeft gestempeld.

Bij het gezin waaruit hij afkomstig is heeft Van der Leest in zekere zin dubbele gevoelens. Er was aan de ene kant zeker geen sprake van enghartigheid. Zoals gezegd hadden zijn ouders vrienden buiten de eigen kerkelijke kring. Ook konden de kinderen zonder censuur populaire en klassieke muziek beluisteren, boeken (inclusief sprookjesboeken en strips) lezen en aandacht hebben voor beeldende kunst.

Tegelijk heerste er ook de benauwende sfeer van niet buiten de vertrouwde paden te mogen lopen. Bioscoop en kermis behoorden duidelijk tot het terrein van de Boze. Dat de vrijgemaakte huisarts met Kerst een kerstboom in huis had en stemde op de ARP kon voor het gevoel van Van der Leest als kind eigenlijk niet door de beugel. Het ademde bij Van der Leest thuis toch wel heel sterk de sfeer van: het leven is één! Alles had met alles te maken. Het doorgaande-reformatie-denken was heel sterk aanwezig. En de seculiere en deels ook de kerkelijke wereld buiten de vrijgemaakte zuil was zondig en vijandig. Hoe sterk dat zijn denken had beïnvloed viel Van der Leest decennia later op, toen na de ramp in Volendam in de nieuwjaarsnacht van 2000 op 2001 een oproep werd gedaan aan verpleegkundigen om zich te melden, omdat er sprake was van een tekort aan deze hulpverleners. Hij betrapte zich toen tot zijn eigen ontsteltenis op een vaag gevoel dat dit wel niets zou worden, omdat er van 'wereldlingen' toch weinig te verwachten was.

In het gezin van Van der Leest werden geen kerkelijk bladen gelezen als "De Reformatie" en "Opbouw". Wel was men geabonneerd op het Gereformeerd Gezinsblad, het latere Nederlands Dagblad, aanvankelijk nog vele jaren naast het dagblad Trouw.

Met de inhoud van het Gezinsblad, dat aanvankelijk nog maar drie keer in de week verscheen, en waar niet zo heel veel in te lezen was, waren ze bij hem thuis lang niet altijd blij.

¹⁾ S.J.P. Goossens (1902-1983), predikant te Achlum 1927; te Appingedam voor de missioinaire dienst op Oost-Soemba 1931; te Zwolle idem 1946; gerepatriëerd 1959. Goossens kwam in conflict met de zendende kerk van Zwolle, die hem tijdens een verblijf in Nederland verbood weer naar Soemba af te reizen. Een deel van de kerken op Oost-Soemba schaarde zich achter Goossens. Het conflict sleepte zich voort tot 1967. In de kerkscheuring van de jaren zestig binnen de GKv kozen de Soembanese kerken die sympathiseerden met ds. Goossens voor de NGK. De andere kerken sloten zich aan bij de GKv.

Ook kon de spot gedreven worden met een GPV-lied dat in die tijd werd geschreven. Dat was een nogal brallend strijdlid, dat de sfeer van de jaren dertig ademde²⁾.

Van Leiden naar Kampen (1964-1965)

In de tijd dat hij op de GSR zat bezocht hij met een aantal klasgenoten zijn leraar klassieke talen Van Middelkoop. Van der Leest raakte diep onder de indruk van vele boeken die hij bezat. Dat bevestigde bij hem het verlangen om te gaan studeren. Alleen wist hij niet precies wat. Toen stuitte hij in de boekenkast van zijn ouders op het boek *Eeuwige Schoonheid* van Ernst Gombrich³⁾. Dat greep hem zo, dat hij besloot kunstgeschiedenis te gaan studeren. Overigens speelde hij ook een tijdje met de gedachte marineofficier te worden vanuit het verlangen naar verre horizonten. Hij herinnert zich dat hij met zijn vader nog naar een voorlichting is geweest om zich hierop te oriënteren. Dat dansles een verplicht onderdeel van de opleiding was, was voor zijn ouders geen overwegend bezwaar. Toch werd het uiteindelijk kunstgeschiedenis. Daarvoor ging hij in 1964 naar de Rijksuniversiteit van Leiden.

Dat jaar werd voor hem een bijzondere zoektocht. Hij kwam voor het eerst in aanraking met mensen, die totaal geen binding hadden met kerk of geloof. Toen hij in die periode nadacht over het doen van belijdenis, vroeg hij zichzelf af of hij wel voor het christelijk geloof zou moeten kiezen. In die periode las hij veel over andere godsdiensten. Hij woonde zelfs een bijeenkomst bij van de Soefi's in Rotterdam. Bij een vroeger bezoek aan het Volkenkundig Museum in Leiden had een zaal met Boeddha-beelden diepe indruk op hem gemaakt; daar ging een rust van uit, die hem diep raakte. Uiteindelijk bracht de lezing van een boek van Verkuyl⁴⁾ hem weer terug tot de waarheid van het evangelie.

Maar daarmee was zijn zoektocht nog niet ten einde. Lezing van *De geschiedenis van de filosofie van Störig*⁵⁾ bracht hem in aanraking met de ideeënwereld van de Hellenistisch-Joodse denker Philo, met name met zijn Logos-theorie. Dat riep bij hem de vraag op hoe origineel de Bijbel eigenlijk was. Hij vroeg hierover duidelijkheid bij ds. Faber⁶⁾, de predikant van zijn thuisgemeente. Deze gaf hem daar uitgebreid antwoord op. Door dit alles kwam Van der Leest er achter dat zijn wezenlijke interesse niet zozeer lag bij de kunstgeschiedenis maar bij levensbeschouwelijke vragen. Daarom besloot hij na dit jaar in Leiden in Kampen theologie te gaan studeren.

Hij begon daar in 1965 in een periode, waarin de spanningen binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) al hoog waren opgelopen. In de onmiddellijke omgeving van zijn thuisgemeente was de synode van Rotterdam-Delfshaven gehouden, die met 14 tegen 13 stemmen besloot de gemeente van Groningen-Zuid in het gelijk te stellen inzake de tuchttoefening over zijn predikant ds. A. van der Ziel. De commotie die dit destijds in de kerken teweegbracht ging overigens aan Van der Leest voorbij.

Kampen in de jaren zestig (1965-1969)

Aan zijn studententijd in Kampen heeft Van der Leest weinig positieve herinneringen. Achteraf denkt hij dat dit ook te maken had met zijn persoonlijke situatie, die gekenmerkt werd door een zekere mate van depressiviteit. Het studentikoze dat binnen het corps en de beide disputen gecultiveerd werd, lag hem bepaald niet. Het spelelement dat daar een belangrijk deel van uitmaakte werd naar zijn beleving met veel te grote ernst beladen. Hij voelde zich daardoor niet erg thuis binnen de studentengemeenschap. Al herinnert hij zich wel degelijk met meer dan één studiegenoot goede gesprekken te hebben gevoerd.

²⁾ Vermoedelijk gaat het om het lied "Thans is de tijd gekomen" dat ook door anderen in vrijgemaakte kring werd bekritiseerd. Het werd door ds. M.J.C. Blok een Horst Wessellied genoemd.

³⁾ Ernst Gombrich (1909-2001) was een toonaangevende kunsthistoricus. Zijn bekendste boek is *The Story of Art* uit 1950, dat al een jaar later in het Nederlands is vertaald onder de titel *Eeuwige schoonheid*.

⁴⁾ J. Verkuyl, *Zijn alle godsdiensten gelijk?* Kampen 1964

⁵⁾ Hans Joachim Störig (1915-2012) studeerde geschiedenis, filosofie, sociologie en rechten in Freiburg im Breisgau, Keulen, Koningsbergen, Bazel, Hamburg en Berlijn. Hij was docent aan de Universiteit van München. Zijn bekendste boek was *Kleine Weltgeschichte der Philosophie* uit 1950, waarin hij de belangrijkste filosofische ideeën vanaf de pre-socratische wijsgeren tot en met de actuele stromingen van de 20^e eeuw voor de geïnteresseerde leek toegankelijk wist te maken. Dit werk werd in 1951 in het Nederlands vertaald en door uitgeverij Het Spectrum te Utrecht als Prismaboek op de markt gebracht.

⁶⁾ J. Faber (1924-2004), predikant te Deventer 1950; te Schiebroek-Hillegersberg-Centrum 1958. In 1969 werd hij hoogleraar aan het Theological College van de Canadian Reformed Churches in Hamilton (Canada). In 1990 ging hij met emeritaat.

Ook de studie heeft hem niet echt geïnspireerd. Al in zijn Leidse periode had hij collegedictaten van Holwerda⁷⁾ bestudeerd. Daarmee stapte hij de wereld van Wellhausen⁸⁾ binnen, die totaal verschilde van de vrijgemaakte habitat die hij gewend was. Van der Leest vond het lastig om hiermee om te gaan en miste hierin de ondersteuning die hij nodig had en die Holwerda in zijn dictaten wel gaf. De enige hoogleraar die hem boeien kon was Kamphuis met zijn praktische colleges over praktisch kerkrecht en over bijzondere stromingen uit de kerkgeschiedenis. Van H.J. Schilder maakte één college diepe indruk, waarin deze cultuur-gevoelige hoogleraar het bekende Hallelujah-koor uit Handels Messiah, de beroemde toespraak van Martin Luther King (I have a dream) en songteksten van Bob Dylan met elkaar in verband bracht. Maar door de bank genomen vond hij het allemaal bepaald niet stimulerend. Op kennisniveau heeft hij wel degelijk veel geleerd, maar op spiritueel niveau heeft hij weinig meegereggen. Het verlangen om predikant te worden is in die periode dan ook beslist niet gevoed. Dat is pas gekomen tijdens de periode van zijn thuisstudie.

Van tijd tot tijd kwamen in de jaren in Kampen de kerkelijke spanningen naar boven. Zo meent Van der Leest zich te herinneren dat lector Buwalda tijdens een college de studenten opriep om maar niet de belijdenisgeschriften te ondertekenen, omdat je daarmee je hoofd in de strop zou steken. De onrust binnen de kerkelijke gemeente van Kampen rondom de ondertekening van de "Open Brief" door ds. Mulder heeft hij meer als toeschouwer dan als betrokkene meegemaakt.

In de dienst waarin ds. Mulder door br. Menninga in het publiek werd bekapitteld over zijn preek over Galaten 2, waarin hij mensen met een bepaalde kerkopvatting als Judaïsten bestempelde, was Van der Leest niet aanwezig. Maar zowel de uitspraken van Mulder als het optreden van Menninga bestempelt hij als dwaas. Met terugwerkende kracht kan hij zich kwaad maken over de radicaliteit van beide partijen in het kerkelijk geding van destijds.

Dat geldt voor hem ook in de kwestie Van der Ziel. Hij acht het onbestaanbaar dat een predikant zijn eigen gang gaat, wanneer zijn kerkenraad hem vraagt iets, in casu een samenspreking met vertegenwoordigers van de Gereformeerde Kerk (synodaal), niet te doen. Maar even dwaas vindt hij dat vervolgens een synode met slechts één stem meerderheid de kerkenraad tegenover zijn predikant in het gelijk stelt. Volgens Van der Leest hebben de confrontaties uit die periode meer met psychologie dan met theologie te maken.

Dat geldt zijns inziens ook voor het conflict rondom de "Open Brief". De uitspraak van ds. P. Lok over de Vrijmaking, die in dit document aan de kaak werd gesteld, vindt hij een uiterst sektarische uitspraak. Op zichzelf was het dan ook heel terecht, dat hiertegen stelling werd genomen. Meer dan zeventig jaar na de Vrijmaking vraagt Van der Leest zich zelfs af of deze breuk binnen de Gereformeerde Kerken wel te rechtvaardigen is. Maar wat dan in de "Open Brief" vervolgens wordt geschreven over weggeroepen worden naar het niveau van de wereldkerk⁹⁾, ziet hij als al te parmantige woorden. De briefschrijvers hadden volgens hem zeker een punt. Maar de context waarin het geplaatst was maakte dat krachteloos.

Hij heeft zich geërgerd aan de volslagen antithetische manier van polemiseren uit die tijd. Hij vond het een verademing dat jaren later iemand als De Bruijne¹⁰⁾ veel meer inclusief polemiseerde. Deze kwam op een gegeven moment met een verhaal over de Wereldraad van Kerken, waarin hij duidelijk maakte, dat de keuzes van dit orgaan niet de onze waren, maar dat ze wel degelijk een punt hadden. Die houding had trouwens ook iemand als prof. J. Kamphuis, zij het alleen in discussies met opposanten uit andere kerkgemeenschappen.

In juni 1967 kreeg ook Van der Leest de brief van de ouderlingen W.C. van Dijk en D.J. Gritter met de oproep de gemeente van de Nieuwe Kerk te verlaten. Na verloop van tijd kwamen er twee ouderlingen van deze gemeente bij hem op bezoek met de vraag welke keuze hij ging maken. Hij gaf te kennen dat hij van plan was zich aan te sluiten bij de afgescheiden groep. Daarop vroegen de ouderlingen hem dit schriftelijk aan de kerkenraad bekend te maken.

⁷⁾ B. Holwerda (1909-1952), predikant te Kantens 1934; predikant te Amersfoort 1938. In 1945 werd hij hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) te Kampen.

⁸⁾ Julius Wellhausen (1844-1918), Duitse Protestantse theoloog en oriëntalist. Hij is vooral bekend geworden door zijn bijdrage aan de zgn. Pentateuchkritiek.

⁹⁾ Van der Leest doelt op een zinsnede uit de "Open Brief", die destijds heftige kritiek opriep: "We worden met ons vaak klein vaderlands gedoe als Gereformeerde Kerken in Nederland weggeroepen naar het niveau van de wereldkerk."

¹⁰⁾ A.L.Th. de Bruijne (1959), predikant te Nijverdal 1986; te Rotterdam-Centrum 1991. In 1997 werd hij benoemd als docent van de Theologische Universiteit van Kampen.

Hij bezit geen afschrift meer van het briefje dat hij toen verzonden heeft, maar hij herinnert zich nog wel – met gêne – dat hij daarin enkele waarschuwingen formuleerde over de onge-reformeerde weg waarop de kerkenraad zich begaf. Nu zou hij die brief graag uit het archief willen lichten en ongedaan willen maken.

In die periode heeft hij opnieuw contact gezocht met ds. Faber, die bepaald niet gelukkig was met de ontwikkelingen in het kerkelijk leven van die dagen. Faber kon zelf aan het maken van een keuze ontkomen, doordat hem gevraagd werd docent te worden aan het Theological College van de Canadian Reformed Churches in Hamilton.

Als het gaat om de gevolgen van de kerkelijke breuk in Kampen voor die studenten, die geen gehoor gaven aan de oproep van Van Dijk en Gritter, is er bij Van de Leest sprake van een leegte in zijn herinneringen. Alle spanningen rondom het attestenbesluit zijn langs hem heengegaan, voor zover hij nu meent te weten. Wellicht had dat mede te maken met het feit dat hij verkering had gekregen en dat z'n studieperiode in Kampen ten einde liep. In elk geval was hij op veel gebeurtenissen niet erg betrokken.

Terugblik op de jaren zestig

Inmiddels heeft Van der Leest duidelijk afstand en ook afscheid genomen van dit kerkelijk verleden. Er komen gevoelens van schaamte bij hem boven wanneer hij van tijd tot tijd daar weer eens iets over leest, zoals bijvoorbeeld de drie delen "Vuur en vlam" en het boek "Vrij-gemaakte vreemdelingen"¹¹⁾.

Hij kan begrijpen dat in Nederlands Gereformeerde kring de behoefte leeft aan een bepaalde vorm van schulderkennis van de Vrijgemaakte Kerken. Toen prof. dr. J. Douma aan de vrij-gemaakte Synode van Zuidhorn 2002 een brief schreef met het verzoek om herbezinning op de gang van zaken in 1967, vonden Van der Leest en zijn collega Roosenbrand¹²⁾ dat nog niet ver genoeg gaan. Zij waren van mening dat de synode moest erkennen, dat er destijds sprake was van arrogantie in de houding die men destijds had aangenomen. Een brief van die strekking legden ze aan hun kerkenraad voor met de vraag om die op de synodetafel te leggen. Maar de kerkenraad, die hoofdzakelijk uit dertigers bestond, wist nauwelijks waar het over ging en was niet bereid dit schrijven over te nemen. Dat bepaalde hem toen wel bij de vraag of je het van de huidige generatie mag verwachten, dat ze een schuld erkennen, waar ze zelf geen aandeel in hebben.

Op een eigen internetsite¹³⁾ laat Van der Leest zelf overigens wel weten, dat hij het betreurt dat de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) door een veel te starre opstelling mensen van zich hebben vervreemd. Hij schrijft daar o.a.: "Nooit hebben wij (vrijgemaakt-gereformeerden – jcs) een algemene veroordeling willen uitspreken over anderskerkelijke christenen, maar ook omgekeerd: tot voor kort wilden wij ook niet een overheersend positief oordeel uitspreken over anderskerkelijken voordat zij zich hadden vrijgemaakt; dat heeft het ons altijd moeilijk zo niet onmogelijk gemaakt gastvrij te zijn tegenover anderskerkelijken."¹⁴⁾

In het zelfde document, waaruit het voorgaande is geciteerd, maakt Van der Leest melding van gezamenlijke diensten van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) in Groningen met de Hervormde Wijkgemeente Martinikerk van de PKN. Dat was in de jaren zestig en lang daarna onvoorstelbaar vanwege de overheersende kerkopvatting binnen de GKv.

Van der Leest memoreert het zwart-wit-denken van toen: "Vroeger zouden we gezegd hebben: 'Mooi dat ze in de Martini-gemeente orthodox willen zijn, maar ze maken deel uit van het grotere geheel van de PKN? Dan geen samenwerking.'" Hij realiseert zich nu dat als onbedoeld effect hiervan niet-vrijgemaakte gelovigen daardoor wel het idee moesten krijgen dat de vrijgemaakten zich als christen en als kerk beter voelden dan anderen. Hij vindt het winst dat van deze starre opstelling afstand is genomen.

Dit is één van de vele voorbeelden waaruit duidelijk is dat de GKv een ingrijpende verandering in hun denken hebben ondergaan. Iemand als Van der Leest is hier onmiskenbaar blij mee. Tegelijk wil hij het voorgelicht dat andere keuzes maakte hierover niet te hard vallen.

¹¹⁾ Zie noot 113.

¹²⁾ J.W. Roosenbrand (1955), predikant te Deventer 1980; te Rotterdam-Centrum (als evangelisatiepredikant voor het Rijnmondgebied) 1983; te Putten 1992; te Groningen-Oost 1997.

¹³⁾ www.corvanderleest.nl

¹⁴⁾ www.corvanderleest.nl/handreikingen. In de hoofdttekst wordt geciteerd uit het daarin opgenomen document *Argumenten voor enkele veranderingen*.